

**Зубалій М.Д., кандидат педагогічних наук, член–кореспондент Академії наук національного прогресу, завідувач лабораторії фізичного розвитку, Інститут проблем виховання АПН України**

## **ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РОДУ І СІМ'Ї ОЛЕКСІЯ БУТОВСЬКОГО**

**Анотація.** У даній статті розкрито історичні аспекти роду, сім'ї та юнацьких років Олексія Бутовського.

**Ключові слова:** рід, сім'я, батько, дід, мати, маєток, кадет, рота, кадетський корпус.

Вивчення автобіографічних праць і спогадів [2; 3; 4] засвідчує, що Олексій Дмитрович Бутовський народився 9 червня (за старим стилем) 1838 року в селі П'ятигірці Лубенського повіту Полтавської губернії (тепер Лубенський район Полтавської області) в заможній інтелігентній дворянській сім'ї, яка мала затверджений родовий герб Бутовських: на блакитному полі волова голова, зверху якої рука, що держить шаблю. Дворянське походження роду Бутовських було затверджене Київськими дворянськими депутатськими зборами 28 травня 1784 року, які визнали Бутовських родовими дворянами й ухвалили всіх чотирьох братів занести в 4-ту частину дворянської родовідної книги й кожному з них видати грамоти [4].

У кінці 40-х років XIX століття Дмитро Петрович Бутовський (**батько Олексія Дмитровича Бутовського**) подав у Полтавські дворянські депутатські збори метричні свідоцтва Полтавської духовної консисторії про походження його від Олександра Юрійовича Бутовського, метрики своїх дітей і документи про свою службу й просив занести його із сімейством у ту ж 4-ту частину родовідної книги. Полтавські дворянські депутатські збори, розглянувши, що прізвище Бутовських уже понад 100 років користується в Росії дворянством і що походження Дмитра Петровича Бутовського йде по прямій лінії від Олександра Юрійовича Бутовського й доказано метричними свідоцтвами, визначили 20 грудня 1849 року внести Дмитра Петровича Бутовського із сімейством не в 4-ту, а в 6-ту частину дворянської родовідної книги, куди визначили перенести і весь рід Бутовських, після надання іншими особами метричних свідоцтв. Грамота, видана батьку Олексія Дмитровича Бутовського 27 листопада 1850 року, підписана Полтавським губернським предводителем дворянства Іваном Скоропадським і дев'ятьма повітовими депутатами [4]. Проте Урядовий Сенат указом від 31 січня 1851 р. не згодився з визначеннями як Київських, так і Полтавських дворянських депутатських зборів на тій основі, що не було засвідчено належними документами, чи мав Олександр Юрійович Бутовський офіцерський чин, коли родились його чотири сини. Полтавським дворянським депутатським зборам було запропоновано внести Бутовських у 2-гу частину дворянської родовідної книги. У літопису роду Бутовських “У рідному гнізді”, опублікованому в 1916 році, Олексій Дмитрович Бутовський зазначив, що “тепер, коли минуло більше, ніж піввіку, всі потомки Олександра Юрійовича Бутовського мають почесне право, за заслугами їхніх батьків і дідів, вважатися родовитими російськими дворянами” [5, С. 213].

Дослідник генеалогії козаччини Володимир Кривошей зазначає, що родовід Бутовських відноситься до “південно-слов’янських кадрів козацької старшини” доби гетьмана Лівобережної України Данила Апостола (1654 – 1734). Серед чотирьох братів з Молдови “першим осів на землях Гетьманщини I-ї чверті XVIII століття Олександр Юрійович Бутовський – засновник роду майбутнього вченого-практика” [1, С.2]. У родовідній книзі 1801 року говориться, що Олександр Юрійович Бутовський приїхав до Росії в 1730 році й розпочав служити Всеросійському престолу в армії при генерал-фельдмаршалу Гессенському і наслідному принцу Гессен-Гомбургському й був при ньому безвідлучно в усіх польських, турецьких й інших походах та брав участь у різних битвах проти ворогів Російської імперії. З 1746 по 1748 рік О.Ю. Бутовський перебував у команді полкового обозного Безбородька та на інших командних посадах. Призначення Олександра Юрійовича сотником Чигрин-Дубровської сотні Лубенського полку засвідчує, що він користувався репутацією надійного начальника окремої військової частини. Він також був відомий і на кордоні. У 20 верстах від Кременчуга було навіть урочище під назвою “Шанці Бутовського”, яке пізніше перейменували на Павлиш. Батько Олександра Юрійовича – молдавський боярин Юрій, був родичем Кантемирів, з яких князь Дмитро Костянтинівич Кантемир з 1711 року був радником Петра I й брав участь у Персидському поході 1722-1723 років. Цим та іншою діяльністю й пояснюється, чому його сина Олександра Юрійовича так привітно прийняли в Росії.

Одружився О.Ю. Бутовський з українкою Єфросинією Іваненко. В них було чотири сина: Данило, Григорій, Федір і Кириак. У Бутовського Данила Олександровича був син Петро і три молодші брати: Олександр, Данило і Василь (які потомства не залишили), у Григорія був – син Іван, у Кириака – Іван і Петро (1771 – 22.05.1841), який був дідом **Олексія Дмитровича Бутовського**. Служив він у Бузькому козацькому полку й у званні урядника в 1797 році пішов у відставку й поселився у с. Шушвалівка на Полтавщині, де жив його старший брат Іван Кириаківич і мати Варвара Іванівна 1745 року народження. Одружився Петро Кириаківич близько 1804 року з Ганною Василівною Пішанською із поміщиків Херсонської губернії. Старшим із їхніх дітей був Дмитро – **батько Олексія Дмитровича Бутовського**, який народився 1805 року. Молодшою була сестра Настасія Петрівна. Обоє їх виховувала бабуся Варвара Іванівна, про яку була видана у Києві в слов’янському видавництві книга „Життя Варвари великомучениці”. В 1807 р. Петро Кириаківич поступив сотником у Полтавське земське ополчення, потім був казначеем і квартирмістром 3-го батальйону третьої бригади цього ополчення. У цьому ж році він пішов у відставку в чині колезького регістратора. У 1814 році йому було вручено маршалом Полтавського дворянства Олексієм Данилевським бронзову медаль на пам’ять про війну 1812 року.

Навчався Дмитро Петрович Бутовський у Хорольському повітовому училищі, Полтавській гімназії, потім поступив на морально-політичний факультет Харківського університету, який закінчив у 1827 році. Після отримання диплома працював у канцелярії Київського військового губернатора. У 1828 році поступив на військову службу й прослужив шість місяців юнкером у Низовському єгерському полку і був підвищений до звання прапорщика. В 1834 році він отримав посаду ад’ютанта в корпусному чергуванні. Ця ступінь передбачала значний рух по службі, але восени 1836 року його відізвав додому батько керувати маєтком. І він пішов у відставку в чині штабс-капітана. Поселився Дмитро Петрович у с. Пелехівщина на Полтавщині й періодично їздив у П’ятигірці до своєї сестри

Настасії Петрівни, яка була одружена з місцевим поміщиком Григорієм Івановичем Іваненком. У П'ятигірцях, що знаходились в 70 верстах від Пелехівщини, він познайомився з сімейством фон Райзерів і влітку 1837 р. зробив пропозицію щодо одруження Надії Степанівни – середній із трьох сестер. Восени вони одружилися й згодом поселилися у маєтку батька Петра Кириаківича Бутовського у с. Пелехівщина.

Вивчення родоводу матері Олексія Дмитровича Бутовського Надії Степанівни Райзер засвідчує, що першим поселився у Росії Вінцент (Вікентій) фон Райзер, який прибув до Росії із Швеції під час царювання Петра I. Дані про нього зібрані у додатку до „Русской старины” [3], присвяченому іноземцям. Родом він був із шведської Померанії. Після навчання в Грейфсвальді працював у гірничому відомстві. Під час війни Росії зі Швецією його рекомендували Петру I до новоствореної берг-колегії. Цар і його послідовники з великою вигодою користувалися послугами Вікентія Райзера. Він прослужив у Росії понад 50 років і помер у 1775 р., будучи віце-президентом берг-колегії. У фон Райзера був син Вікентій, який служив флігель-ад'ютантом імператора Павла III й брав участь у перевороті 28 червня 1762 року. В 1775 р. Вікентій Вікентійович Райзер у чині генерала був нагороджений орденом святої Ганни. У чині генерал-майора В.В. Райзер командував у армії Олександра Суворова бригадою під час взяття Криму. Завершив свою військову службу Вікентій Вікентійович на посаді генерал-поручика – командуючого дивізією на Кавказі. Вікентій Вікентійович був одружений з Ганною Іванівною Лоріх. У них була дочка Катерина, яка вийшла заміж за князя Д.М. Ціціанова, й два сина – Вільгельм Вікентійович (1766 р.) і Степан Вікентійович (1776 р.), які теж були військовими. Після смерті батька його вдова переселилася в Лубни Полтавської губернії й там прожила всі останні роки свого життя. Маєтки їхнього сімейства були у с. Поставмуки Лохвицького повіту, с. П'ятигірці Лубенського повіту, с. Селище Переяславського повіту і с. Нестерівка Остерського повіту.

Олексій був первістком у Дмитра Петровича Бутовського і його дружини Надії Степанівни Райзер. Усього ж у їхній сім'ї було семеро дітей – Олексій, Ольга, Володимир, Федір, Микола, Євген та Марія (подано за віком). Різниця в літах була велика. Найменша Марія, наприклад, родилася коли старшому Олексію було 18 з половиною років. Їхнє дитинство пройшло в селі Пелехівщина Кременчуцького повіту (тепер Глобинський район Полтавської області) у родовому маєтку батька, який мав 350 десятин землі, пасіку, невеликий завод з розведення породистих коней. Заможний стан батьків дозволив розпочати підготовку старшого сина Олексія у приватному пансіоні Пельпор-Ганнот у Полтаві, в якому на високому рівні викладалися іноземні мови та інші загальноосвітні предмети. Отримавши хорошу початкову підготовку, він без проблем вступає у серпні 1849 року в Полтавський Петровський кадетський корпус, що відкрився в 1840 році згідно державної „програми військового виховання дітей дворян” [1, С. 2]. Від дня свого відкриття кадетський корпус став досить популярним серед дітей Полтавської, Катеринославської, Харківської і Чернігівської губерній. Одинадцятирічного Олексія прийняли в перший загальний клас і як малолітнього новачка зачислили в неранжировану роту, в якій молоді кадети перебували близько двох років. Потім їх переводили в 2-гу мушкетерську роту, а звідти через рік або два в одну із старших рот, в залежності від росту: високі йшли в гренадерську, а низькі – в 1-шу мушкетерську роту. Із шести класів кадетського корпусу – два називалися підготовчими, а чотири старших – загальними. Тобто Олексія Бутовського

прийняли фактично в третій клас. Його ротним командиром був капітан В.І. Дудишкін, який першим розповів, що треба робити і як себе вести, щоб скоріше стати хорошим кадетом.

У неранжированій роті Олексію видали щоденну кадетську форму: куртку з високим і твердим стоячим коміром і тісні панталони, влітку їх міняли на сірі, а взимку – на синюваті суконні. Велика увага тут приділялася стройовій підготовці, військовому вихованню й вивченню загальноосвітніх предметів. Молоді кадети вивчали історію, математику, тригонометрію, алгебру, географію, ботаніку, фізику, топографію, малювання, креслення, російську та інші іноземні мови. Так звані дообідні уроки починалися в класах о 8-й і закінчувалися об 11 годині. Після обіду уроки проводились з 14 до 17 годин. І зранку, і після обіду було по 2 уроки з десятихвилинними перервами. Тобто протягом дня проводилося 4 уроки, кожний тривалістю 1 год 25 хв. Після ранкових уроків до 12-ти годин проводилася стройова підготовка, ввечері з 18 до 20 години кадети займалися підготовкою до наступних уроків. Вставали всі діти о 6 ранку, а лягали спати о 21 годині 30 хв. Проводилися також регулярно ранкові й вечірні молитви у формі співу. Так молоді кадети поступово віддалялися від домашнього життя, бо їх не відпускали додому ні в неділю, ні на свята й лише в літні табірні місяці із неранжированої роти вони могли потрапити додому. Приїзд батьків у Полтаву і відпуск до них у неділю був найпам'ятнішою подією в одинадцятирічного Олексія, а їхній від'їзд знову збуджував у нього тужливе відчуття відірваності, яке він відчував у перші дні вступу до кадетського корпусу.

На другому році навчання у кадетському корпусі Олексій Бутовський був переведений у другу мушкетерську роту. Тут він отримав парадний мундир, ранець для походу із корпусу в табір, тесак з широкими і товстими ременями та інші приналежності. На третій рік навчання він знову повертається в неранжировану роту, але вже ефрейтором. Згодом йому присвоюється звання унтер-офіцера. На четвертий рік Олексій продовжує навчатися у неранжированій роті й отримує звання фельдфебеля. Ротним командиром ці два роки у нього був Володимир Васильович Наріжний, батько якого свого часу був автором „Бурсака”.

Улітку в так звані табірні місяці для кадетів улаштувалися табірні збори. У перші три роки навчання Олексія лагер був під Яківцями, майже біля Ворскли. З 1852 р. табірні збори почали щорічно проводити з 10 червня по 10 серпня неподалік кургану „Шведська могила” – місця поховання російських солдатів 1709 року, полеглих у Полтавській битві. В наметовому таборі заняття з основних дисциплін чергувалися з пішохідними та кінними походами на 5 – 7 верств, стройовою підготовкою, рухливими іграми і навчанням плавати у водах річки Ворскли. В майбутньому досвід організації і проведення літніх табірних зборів полтавських кадетів, свідком і безпосереднім учасником яких був О. Бутовський, учений трансформував на всеросійський ґрунт під час організації в Петербурзі „тимчасових літніх курсів” для офіцерів-вихователів кадетських корпусів 1890 року, якими він керував упродовж шістнадцяти років [1, С. 4-5 ].

У 1856 році Олексій Бутовський переводиться на навчання до Костянтинівського кадетського корпусу й закінчує повний курс навчання у 1856 році в Дворянському полку Санкт-Петербурга. Упродовж 1858 – 1861 років він був штатним викладачем у рідному Полтавському Петровському кадетському корпусі з воєнної дисципліни – фортифікації. Крім того, він числився репетитором, тобто наглядачем-помічником вечірніх занять кадетів. Працюючи на цих посадах, О. Бутовський почав замислюватися над значенням фізичного виховання для кадетів.



Під цим терміном він розумів „розвиток загальних здібностей рухового апарату, які конче необхідні людині, до якої діяльності вона б себе не готувала” [1, С. 3]. У процесі позакласних занять у кадетському корпусі проводилася гімнастика. Для тренувань полтавських кадетів у період роботи О. Бутовського в окремих рекреаційних залах були встановлені „гімнастичні машини” – тренажери. В майбутній діяльності Олексій Дмитрович Бутовський доклав чимало зусиль, щоб цей предмет увійшов до основних не тільки у військових закладах, а й цивільних гімназіях та школах.

#### Список використаних джерел

1. Бібліографічний довідник. Олексій Дмитрович Бутовський – апостол олімпійського руху сучасності. – Полтава: ТОВ „Копі-центр”, 2006. – 8 с.
2. Бутовський А.Д. Годы моего учения в Петровском-Полтавском кадетском корпусе. Посвящается родному корпусу по случаю его 75-летия, 1840 – 1915. – Петроград: Типография М.М. Стасюлевича, 1915. – 53 с.
3. Бутовський А.Д. Прекратившийся род (Из воспоминаний А.Д. Бутовского). – Петроград: Типография Усова, 1915. – 53 с.
4. Бутовський А.Д. В родном гнезде. Летопись рода Бутовских. – Петроград, 1916. – 95 с.
5. Бутовський О.Д. Вибрані твори. Упорядники В.В. Драга, М.Д. Зубалій, друге видання, перебл. і допов. – К.: ВАТ „Поліграфкнига”, 2007. – 288 с.

The historical aspects of tribe, family and youth years of Oleksij Butovskiy are exposed in this article.

Key words: family, father, grandfather, mother, estate, cadet, company, cadet corps.

*Отримано 29.09.2008 р.*

**УДК 37.037:371.26**

**Зубаль М.В., викладач,**

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

## **ОЦІНКА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ**

**Анотація.** В даній статті подані результати дослідження корекції фізичного стану школярів з метою формування потреби у фізичному вдосконаленні.

**Ключові слова:** корекція фізичного стану, нормативні вимоги, фізична підготовленість, морфологічні показники, фізичне вдосконалення.

**Актуальність.** Обов'язковою умовою технологій корекції фізичного стану школярів є наявність системи оцінок. При оцінюванні використовуються різні види норм: належні, порівняльні та індивідуальні [6, 9]. Усі вони характеризуються певними особливостями, – належні норми відповідають вимогам діяльності; порівняльні норми враховують відсоток осіб, які досягли тієї чи іншої норми або